

ULUSLARARASI TERÖRİZMİN GELİŞİMİ VE DİNİ MOTİVASYONLU TERÖR OLGUSU

*Sezgin KAYA**

Makale Geliş Tarihi-Received: 20.01.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 02.03.2017

ÖZ

Uluslararası terörizmin doğasında Soğuk Savaş sonrası dönemde önemli bir dönüşümün yaşandığı konusunda, terörizmin ne olduğuna ilişkin kavramsal ve hukuki tartışmaların aksine, neredeyse genel bir uzlaşa sağlanmıştır. Söz konusu dönüşüme dair tespitin iki temel dayanağı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, kullandığı araçlar ve uyguladığı yöntemlere bağlı olarak terörizmin yıkım kapasitesinde gerçekleşen muazzam artıştır. İkinci husus ise 'yeni' ya da 'modern' olarak da tanımlanan bu dönemin terör hareketlerinin taşıdığı dini motiflerdir. Özellikle İslami motiflerle hareket eden örgütlerin ön planda olduğu dikkat çekmektedir. Çalışmada öncelikle söz konusu yapıların analizi için İslam dinin bizatihi kendisinin bir teolojik zemin oluşturmadığı savı teyit edilmektedir. Radikalizmi ve şiddeti mümkün kılmak ve meşrulaştırmak amacıyla içinde dini öğelerin de içinde bulunduğu tuhaf bir ideolojik formülasyon dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, terörizmin yeni yüzünde dini unsurların oynadığı rol, aslında herhangi bir başka ideolojininkinden çok da farklı değildir. Dolayısıyla terörizmle mücadele açısından bakıldığında hala ve daima alt edilmesi gereken asıl düşmanın bizatihi terörizmin kendisi olduğu açıktır. Her ne kadar günümüzde İslami motiflerin ön planda olduğu bir dinci terör dalgasıyla muhatap olsak da tıpkı geçmişte olduğu gibi uluslararası politikanın veya

* Yrd. Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü, sezginkaya@hotmail.com

sistemin yapısında meydana gelecek değişimlere bağlı olarak terörizmin ileride karşımıza yeni bir yüzle çıkacağı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Terör, Uluslararası Terörizm, Dini Motivasyonlu Terör, Selefizm, Dinci Radikalizm.

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TERRORISM AND THE PHENOMENON OF RELIGIOUSLY MOTIVATED TERROR

ABSTRACT

Unlike the conceptual and judicial debates on the definition of terror, consensus that there has been significant transformation in the nature of international terrorism after the Cold War has grown. There are two possible reasons for this. Firstly, a change in the means and methods applied by terrorists has considerably increased terrorism's destructive capacity. Secondly, religious motives that can be defined as 'new' or 'modern' have been adopted by some contemporary terrorist movements. In this regard, terrorist groups motivated by Islam have been particularly prominent. In order to analyse such structures, the present study demonstrates that Islam itself does not in fact provide a theological justification for such organisations. Peculiar ideological formulations that include some religious components have enabled and legitimized radicalism and radical violence. Seen this light, there is little difference between the roles of these religious components and those of any other ideology in the new terroristic structures. It is therefore evident that counter-terrorism must always regard the phenomenon of terrorism itself as the real enemy. Even though religious terror driven by Islamic motives has currently achieved particular prominence, it is clear that terrorism would adapt itself to any future alterations in the structure of international politics and the global system, just as it has in the past.

Keywords: Terror, International Terrorism, Religiously Motivated Terror, Salafism, Religious Radicalism.

GİRİŞ

Gündelik hayatımızda sıklıkla duyduğumuz bir kavram olmasına rağmen terörizmin ne akademik ne de hukuksal manada henüz ortak bir tanımı yapılabilmiş değildir. Bununla birlikte, en genel manada terörizmi bir takım siyasal istekleri kabul ettirmek üzere kişileri, grupları, toplumu ve hükümeti yıldırma maksadıyla sistematik olarak öldürme, tahrip etme ya da öldürme ve tahrip etme tehditlerinin kullanılmasına biçiminde tanımlamak uygun olacaktır (bkz. Wilkinson, 1977: 49). Ortak bir tanımının yapılamamış olmasının yol açtığı sorunlara ilişkin abartılı yorumları bir kenara bırakacak olursak, ele alınan olgunun, yani terörizmin bir yakını ayırt edici yönleri olduğu söylenebilir. Öncelikle terörizm daima politik bir niteliğe sahip olmuştur. Ayrıca politik şiddetin diğer kullanım biçimlerinden farklı olarak devlet-dışı bir karaktere sahiptir. Bir başka önemli husus ise terörizmin kasten ve bilinci bir şekilde masum sivilleri hedef alıyor oluşudur. Öte yandan teröristler herhangi bir uluslararası norm ya da hukukla da bağlı değildirler. Bu nedenle, eylemlerinin sonuçlarını olabildiğince dramatize edecek her yolu denerler (Cronin, 2003: 33).

Öte yandan terörizm asla rastgele gerçekleştirilen bir eylem türü değildir; hep belli bir akli olmuştur. Bunu görebilmek için öncelikle terörizmin bir nihai amacın ancak bir aracı olduğu gerçeğini akılda tutmak gerekir. Yani şiddete rastgele bir şekilde değil, belli bir aklın bilinçli bir şekilde belirlediği amaçlara ulaşmak için başvurulmaktadır (Jenkis, 1975: 158). Bu haliyle terörizm, 'eski ve kullanışlı' bir yöntem olarak insanlık tarihindeki yerini çoktan almıştır. Ancak kullanım şekli dönemin şartlarına, uluslararası politikanın niteliğine ya da uluslararası sistemdeki değişimlere bağlı olarak dönemsel farklılıklar arzedebilir. Bu çerçeveden bakıldığında, günümüzde muhatap olduğumuz dini motivasyonlu terörü anlamlandırmak da daha kolay olacaktır. Kimilerince art niyetli bir biçimde ve belki de bir 'ötekî' yaratmak maksadıyla kullanılan 'İslami terör' gibi kavramlar da sadece bu gerçeğin bir uzantısıdır. Eğer sadece medeniyetler arası çatışma ya da İslamofobi gibi tehlikeli politik sonuçlar üretecek kolaycı bir yaklaşıma kaçmayacaksa, çözüm için öncelikle muhatap olduğumuz bu tehdidin gelişim süreçlerine ve niteliğine odaklanmak gerekir.

Bu nedenle çalışmanın ilk bölümünde, öncelikle uluslararası terörizmin doğasındaki değişimi açıklamaya çalışan görüşler ele alınacaktır. Yine bu bağlamda, geçmiştekenden farklı gösterebilmek için terörizmin günümüzde 'yeni' ya da 'modern' gibi sıfatlarla tanımlanmasına yol açan ayırt edici özelliklerine değinilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise söz konusu değişim ve dönüşümün gerçekleştiği tarihsel süreç incelenmektedir. Uluslararası politika ve sistemin yapısındaki değişimlerle irtibatlandırarak açıklamaya çalıştığımız terörizmin günümüzdeki görünümü, din olgusuyla birlikte ele alınmaktadır. Dini motivasyonlu terör hareketlerinin yükselişi ve ayırt edici yönleri ise bir sonraki bölümün ana konusudur. Bu çerçevede öncelikle bir 'iş görme biçimi' olarak terörizme müracaat eden radikal yapıların ideolojik geri planları irdelenmektedir. Çalışmanın son bölümünde ise İslam coğrafyasında ortaya çıkan terörist yapıların geleceğine ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir.

57

IJSI 10/1
Haziran/
June
2017

1. TERÖRİZMİN DEĞİŞEN ANLAMI: 'YENİ' YA DA 'MODERN' HALİYLE TERÖRİZM

Bir politik şiddet biçimi olarak terörizmin günümüz dünyasında geçmiştekine nazaran çok daha tehlikeli bir hal aldığı konusunda neredeyse herkes hemfikirdir. Terörizm geçmişte bir grup bireyin belli bir komuta-kontrol mekanizması dâhilinde bir takım politik, sosyal ya da ekonomik amaçları elde etmek için başvurduğu bir strateji olarak tanımlanabilmekteydi (Hoffman, 1999: 7). Terörizmin bu eski imajına bakıldığında, genelde kolaylıkla tanımlanabilen bir ideolojik amaç ya da örneğin bir ulusal kurtuluş mücadelesi gibi belirgin bir politik hedefin ön planda olduğu görülmekteydi. Oysa terörizmin geçmiştekenden farklı olarak artık değişik motivasyonları, değişik aktörleri ve değişik destekçileri bulunmaktadır. Daha da önemlisi, geçmişe nazaran terörizm artık çok daha 'öldürücü' bir hal almış durumdadır (Lesser, 1991: 1).

Terörizmin bu 'eski' ve 'yeni' imajlarını mukayese eden Bergsen ve Lizardo (2004: 42-43) 'yeni' ya da 'modern' olanın ayırt edici bir takım başka özellikleri olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu bağlamda terörist örgütlerin giderek hiyerarşik yapılanmalardan ziyade birer ağ (network) halini aldıkları görülür. Ayrıca kendilerini siyasal ideolojileri ile değil, daha ziyade yönedikleri spesifik hedeflerle tanımlamaktadırlar. Bu nedenle ilgili yapıların kimliklendirilebil-

meleri de giderek güçleşmektedir. Öte yandan teröristlerin talepleri de daha belirsiz, muğlak ve hatta bazen gerçekte var olmayan şeyler haline gelmiştir. İdeolojilerinde dinin daha belirleyici olduğu bu yapıların hedef dağılımı da iyice küreselleşmiş durumdadır. 1960-70'ler boyunca ağırlıklı olarak Avrupa ve Orta Doğu merkezli hedefler seçilmekteyken, bugün artık neredeyse yer kürenin tamamında saldırılar olabilmektedir.

58

IJSI 10/1
Haziran/
June
2017

Bu değişim büyük oranda 1980'li yıllarda başlamıştır. Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte terörizm artık basit silahların ve yöntemlerin kullanıldığı, sınırlı amaçlara yönelmiş bir strateji olmaktan çıkmıştır. Seçilmiş hedeflere yönelik eylemler yerini kurbanların sayısının ve kim olduklarının belli olmadığı eylemlere bırakmıştır. Politik ya da resmi nitelikteki hedeflerden ziyade geniş kitlelere doğru yönelmiş bir şiddet dikkat çekmektedir. Geçmişte geçerli olan "az insan ölüren daha çoğu izlesin" mantığı yerini mümkün olduğunca çok zayıf verdirmeyi hedefleyen bir stratejiye bırakmıştır (Weinberg ve Eubank, 2006: 80). Bu ve benzeri nedenlerle 1990'lara değin adeta 'ikincil dereceden' bir güvenlik sorunu olarak görülen terörizm, hızla güvenlik gündemlerinin en üst sıralarına tırmanmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırıları bu konuda dramatik denilebilecek bir etki yaratmıştır. Bu dönemden sonra uluslararası ilişkiler ve güvenlik literatüründe terörizmin yeni, modern, küresel, yıkıcı ve hatta hiper gibi ifadelerle tanımlanmaya başlandığı görülür (bkz. Heywood, 2013: 350). Çalışmanın sonraki bölümünde, bu değişimin ve dönüşümün gerçekleştiği tarihsel süreçler ele alınmaktadır.

2. TERÖRİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DEĞİŞEN YÜZLERİ

Rapoport'un da ifade ettiği üzere (2004: 46) terörizm, kültürümüze derinlemesine işlemiş durumdadır. Geçmiş belki de insanlık tarihi kadar eski olan terörizmin, modern anlamıyla ortaya çıkışı ise nispeten yeni bir durumdur. Modern terörün gelişimine bakıldığında ise uluslararası sistemin ve politikanın seyriyle büyük paralellikler arzettiği görülecektir. Zira uluslararası terörizm dünyanın o anki sosyal, ekonomik, politik ve kültürel durumundan ayrı olarak değerlendirilemez. Spesifik bir çatışma biçimi olarak terörizm, bir bakıma mevcut durumun anlık bir yansıması ya da mikro kozmosu olarak da değerlendirilebilir (Smelser, 2007: 200). Bu nedenle uluslararası sistemin ya da politikanın yapısındaki değişikliklere bağlı olarak terörizmin biçimleri, yöntemleri, uygulayanları veya hedefleri

değişebilmektedir. Bu dinamik ilişki durumu ve tarihsellik anlaşılmaksızın terörizmin sadece anlık görüntülerine odaklanmak, en azından ona etkin bir mücadele yürütme noktasında sorunlar yaratacaktır.

Kabaca yapılacak bir değerlendirmede, modern terörizmin ilk hedefinin imparatorluklar olduğu söylenebilir. Daha sonraki dönemlerde ise büyük ölçüde sömürgeci güçlere yönelmiş bir tehdit söz konusudur. Modern terörün son hedefi ise büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve onun öncülüğündeki küreselleşme sürecidir (Cronin, 2003: 35). Bu gelişim sürecini daha sistematik ve kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalışan Rapoport, modern terörizmin dört dalga halinde geliştiğini iddia eder. Buna göre modern terörün ilk dalgası olarak anarşist terör, 1880'lerde Rusya'da başlamış ve on yıl gibi kısa bir süre zarfında neredeyse tüm Avrupa'ya yayılmıştır. 1890'larda en üst seviyesine ulaşan anarşist terör döneminde çok sayıda monarhin, başbakanın ve devlet başkanının öldürüldüğü görülür. "Suikastların altın çağı" da denilen bu dönemde anarşist fikirlerden beslenen terörizmin sistemli ve yaygın bir biçimde kullanılması söz konusudur (Rapoport, 2004: 47-52; Laqueur, 1997: 11).

İkinci terör dalgasını başlatan gelişme ise büyük ölçüde Versay Antlaşması'nın imzalanması olmuştur. Galip devletlerce ve yenilmiş imparatorluklara karşı devreye sokulan 'self determinasyon' prensibi, önce Kıta Avrupası'nda daha sonra ise İrlanda, İsrail, Kıbrıs ve Cezayir gibi bölgelerde etkiler yaratmıştır. Yeni bir devlet kurmak isteğiyle harekete geçenlerin başvurdukları faaliyetler arasında terörizm, kendisine önemli bir yer edinmiştir. II. Dünya Savaşı'nı takiben self determinasyon amacıyla terörizme başvurulması iyice yaygınlık kazanacaktır. 1920'lerden sonra ortaya çıkan bu 'sömürge karşıtı' dalganın 1960'lı yıllara değin sürdüğü ve daha sonra yerini modern terörün üçüncü dalgasını oluşturan "yeni sol" dalgaya bıraktığı görülür (Rapoport, 2004: 52-54). Dolayısıyla denilebilir ki, 19. yy. boyunca ve hatta 20. yy.'ın başlarına değin terör daha ziyade sol, anarşist, sosyal devrimci ve milliyetçi ayrılıkçı kesimlerden gelmiştir. 1960'lar ve 70'ler boyunca kendini gerilla savaşları biçiminde gösteren sol terör, Avrupa ve Latin Amerika başta olmak üzere dünyanın pek çok yerine yayılmıştı. Vietnam Savaşı'nın tetiklediği, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ise beslediği bu yeni terör dalgası, zamanla doktrin ve slogan bakımından radikalizm ve milliyetçilikle de bütünleşecektir.

1980'li yıllarda düşüşe geçen 'üçüncü' dalgayla birlikte terörizm artık sınırları aşan bir hal almış ve iyice uluslararasılaşmıştır (Laqueur, 2005: 154-155; Rapoport, 2004: 56-57).

Eleştirel yaklaşımlarıyla tanınan yazarların, terörizmin bu dönemine ilişkin açıklamalarını büyük güçlerin politikalarıyla ilişkilendirmeyi tercih ettiği görülür. Örneğin Soğuk Savaş'ın başlamasının terörizm üzerinde çok yönlü etkiler yarattığına dikkat çekerken Chomsky, terörizmdaki artışı kutup lideri konumunda olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin tercihleriyle açıklar. Buna göre doğrudan mücadelenin maliyetlerini göze alamayan bu iki güç, 1960'lı yıllarla birlikte siyasi, askeri, ekonomik vb. çıkarlarını korumak maksadıyla stratejik bir biçimde terörü kullanmaya başlamıştır¹. Joxe (2003: 10) ise 1980'lerden itibaren özellikle Afrika, Asya, Latin Amerika, Balkanlar ve Kafkasya gibi bölgelerde yoğunlaşan şiddetin sadece coğrafi resimden hareketle Güney'e özgü bir 'kültürel vahşilik' olarak tanımlanamayacağını söylemektedir. Ona göre bu durum, çoğu zaman egemen ülkelerin şiddete uzam kazandırma çaba ve stratejilerinin bir sonucudur. Yani şiddeti üreten güçlü nedenler, merkez güçlerce Güney'e doğru püskürtülmüştür.

Günümüzde terörizmi Amerikan gücüne verilmiş stratejik bir yanıt olarak görmenin mümkün olduğunu söyleyen Bergsen ve Lizardo'ya göre (2004: 45) ise imparatorlukların varlığı hem geçmişte hem de günümüzde terörizm biçiminde kendini gösteren bir tepkiyi kışkırtmıştır. Günümüz dünyasında ABD'nin tek kutuplu gibi görünen askeri pozisyonu ve küresel üstünlüğü, onun daha önceki emperyal faaliyetlerine yönelik terörist tepkileri de beraberinde

¹ Chomsky, çalışmalarında terörizmi genellikle güçlü devletlerce bilinçli bir şekilde uygulanan bir stratejinin parçası olarak ele alır. Ona göre terörizm "iş görür" ve bu haliyle terörizmin zayıfın silahı olduğunu söylemek bu anlamda ciddi bir analitik hatadır. Tıpkı diğer şiddet araçları gibi, terörizm de çok büyük ölçüde gücünün silahıdır. Zayıfın silahı olarak ele alınmaktadır çünkü güçlü, aynı zamanda doktriner sistemleri de kontrol etmektedir. Öyle ki karşılık verme, misilleme, meşru direniş gibi terimler bile bu devletlerce gerçekleştirilen terör eylemlerini ya da bu tip eylemlere verdikleri desteği gizlemek ve meşrulaştırmak maksadıyla kullanılmaktadır. Örneğin Reagan döneminde ABD'nin resmi politikası olan "düşük yoğunluklu çatışma" Chomsky'ye göre terörizmin bir diğer adıdır (bkz. Chomsky, 1999: 44-58 ve 2002: 41-49).

getirmiş olabilir. Bu tabloyu tersten yorumlayan Hobsbawm (2008: 147) ise ABD'nin teröre karşı savaş konseptiyle başlattığı politikasını, özü itibarıyla kendi küresel gücünün genişlemesini ve kullanımını meşru kılacak 'düşmanlar' icat ederek, Soğuk Savaş'ın dehşetini, hem de gerçekte hiç ihtimal dâhilinde bulunmayan bir dönemde yeniden canlandırmak şeklinde yorumlamaktadır.

Nasıl yorumlanırsa yorumlansın, terörizm günümüzün önemli gerçeklerinden biridir ve önümüze konulan resimde din, son derece ayırt edici bir öğedir. İşte Rapoport, 'dinci dalga' olarak da adlandırdığı terörizmin bu dördüncü dalgasını büyük ölçüde 11 Eylül saldırıları ile irtibatlandırır. Bununla birlikte, İslam dünyasında dördüncü dalga terör hareketlerini tetikleyen asıl gelişmeler çok daha öncelerde yaşanmıştır. Bunların başında ise İran İslam Devrimi², Afganistan'ın işgali ve Camp David uzlaşısı gibi özü itibarıyla dini olmaktan çok politik olan gelişmeler yer almaktadır. Bu dalganın temel özelliği dinsel gerekçelerle gerçekleştirilen, kanlı taktikleri olan ve modernitenin silahlarına bağımlı eylemlerdir. Her bir dalganın yaklaşık 40 yıl sürdüğüne dikkat çeken Rapoport, dördüncü dalganın 2025'li yıllara değin süreceğini iddia eder. Bazı örgütler, içinde yer aldıkları dalgada son bulurlarken bazıları aynı dalga içindeki yeni örgütlere dönüşebilmektedir. Belli durumlarda ise bazı örgütlerin içinde yer aldıkları dalgayı da aşarak bir sonraki dalgaya dâhil olabildikleri görülmüştür. Bir dalganın sona erebilmesi ise büyük ölçüde bünyesinden yeni bir örgüt çıkaramamasıyla gerçekleşmektedir (Rapoport, 2004: 47-48, 62).

3. DİNİ MOTİVASYONLU TERÖR: TEOLOJİK Mİ POLİTİK Mİ?

Günümüz dünyasında terörizmin değişen yüzünü temsil eden yapıların genellikle dini motivasyonlu örgütler olduğu ve bunlar içinde de İslami motiflerle hareket edenlerin ön planda olduğu herkesin malumudur. Bu nedenle kimi çevrelerin İslam dini ile terörizm arasında bir özdeşlik kurmaya çalıştığı dahi görülür. Şüphesiz sadece İslam değil, herhangi bir başka dinin ya da inanç

² Özellikle İran Devrimi'ne değin terörizmin daha ziyade modern ideolojiler ile bir arada gelişen bir şey olduğu iddia edilebilir. Devrimden sonrada ise terörizm artık dini bir zeminde gelişim gösterecektir. (Boroumand and Boroumand, 2005: 135).

sisteminin kötülüğü övmesi ve dolayısıyla terörizmi meşrulaştırması beklenemez. Bununla birlikte, özellikle tek tanrılı dinlerin, kendini savunma maksadıyla ve belli ölçülerde şiddet kullanımını teolojik olarak meşrulaştırdığı söylenebilir. Fakat sorunun kaynağı, yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı üzere, aslında teoloji değil politikadır. Tarihsel örneklerine bakıldığında görülecektir ki, bu dinlerin takipçileri Tanrı adına bir yerler ele geçirme, fetih savaşları ya da emperyal yayılmalar gibi kutsal ve kutsal olmayan amaçları için dini bir meşrulaştırma aracı olarak hep kullanmışlardır (Esposito, 2015: 1068). Bu nedenle dinler ile şiddet ve dolayısıyla terör arasındaki bağı ortaya koymak için teolojik bir tartışma yapmak yerine, politikaya ve dolayısıyla terörizmin doğasına odaklanmak daha faydalı olacaktır.

Uluslararası güvenlik gündeminde artık 'öncelikli tehdit' halini almış olan dini motivasyonlu terörün, diğer terör tiplerine nazaran, bünyesinde eşyanın doğasından kaynaklanan bir takım ilave riskler barındırdığı söylenebilir. Öncelikle bu tür terör hareketlerinde yer alan kimselerin kendilerini bir bakıma iyilik adına kötülüğe karşı mücadele eden savaşçılar olarak görmeleri bu açıdan önemlidir. Bu mantığın bir yansıması olarak, söz konusu kimselerin hedefleri açık uçludur ve kendi dinlerinden ya da mezheplerinden olmayan hemen herkesi potansiyel olarak alt edilmesi gereken kötülüğün bir parçası olarak görebilmektedirler. Bu nedenle kendileri gibi olmayanları kolaylıkla mürted ya da kâfir olarak nitelendirebilmektedirler. Ayrıca ilahi bir merciden aldıklarını düşündükleri emirleri yerine getirme konusunda da hiçbir tereddüt yaşamamaktadırlar. Dolayısıyla uyguladıkları şiddet de ölçsüz ve öngörülemez olmaktadır (Cronin, 2003: 41).

Bu yanılmazlık ve mutlak doğruluk iddiasının bir yansıması olarak, bu tip terör yapılarına mensup kimselerin şiddet uygularken diğerlerinin ne düşündükleriyle de pek ilgilenmedikleri söylenebilir. Ayrıca söz konusu kimseler kendilerini herhangi bir seküler değer ya da hukuk normuyla da bağılı hissetmedikleri malumdur. Aksine, uyguladıkları şiddetin hedefi modern devletlerdeki hukuk temelli seküler toplumdur. Bir başka önemli husus da bu tip kimselerin mevcut sosyal düzenden bütünüyle yalıtılmış olmalarıdır. Bu nedenle dertleri sistemi düzeltmek ya da onu daha adil, daha kusursuz ve daha eşitlikçi bir hale getirmek değil, onun yerine geçecek yeni bir sistem kurmaktır. Terörün bu tipini daha tehlikeli kılan bir başka husus ise sivil toplumda bulduğu karşılık ve geniş kitlesel destektir.

Örneğin El Kaide İslam coğrafyasının her yerine yayılmış hükümet dışı kuruluşlardan geniş bir destek görmekteydi (Cronin, 2003: 42).

Söz konusu niteliksel farklara karşın, dini motivasyonlu terör hareketleri de en nihayetinde terörizm denilen olgunun bir parçasıdır. Dolayısıyla terörizmin doğasına ilişkin tespitler, burada da geçerliliğini aynen korumaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere terörizm, son derece eski bir pratiktir ve daha en başından itibaren bir sonuç olmaktan ziyade bir stratejidir. Bu nedenle terörizmi bir ideoloji, bir doktrin ve hatta sistematik bir fikir olarak da göremeyiz. Günümüz dünyasında terörizm karşımıza bir yöntem, bir taktik, bir strateji ve hatta bir savaş biçimi olarak çıkmaktadır. Kullanılacak yöntemler, geçmişten beri politik amaçlara göre seçilmektedir. Yani aslında neye ya da kime karşı gerçekleştirildiğine bağlı olarak terörizmin biçimi ve yöntemleri değişebilmektedir. Bu nedenle terörizmi salt bir takım ideoloji veya siyasi görüşlerle irtibatlı bir olgu olarak ele almak da doğru değildir (Laqueur, 2005: 154; Yayla, 1990: 339-340). Benzer şekilde, din olgusu ile terörizmi bir arada ve irtibatlı şeylermiş gibi değerlendirilmek aynı derecede hatalı bir tutum olacaktır. Zira dinin buradaki rolü ve işlevi herhangi bir ideolojininkinden aslında çok da farklı değildir.

Bilindiği üzere ideolojiler, terör yapılarının temel dayanağıdır ve işledikleri temalar farklı olsa da gördükleri işlevler benzerdir. İnsanın tüm duygularını harekete geçiren bir mekanizma olarak ideoloji, bir yandan kişiyi eyleme ve mücadeleye hazırlıklı hale getirirken, diğer yandan örgütün varlığına ve eylemlerine meşruiyet sağlar (Korkmaz, 1999: 52). Kaldı ki, radikal yapılarca dinin terörist faaliyetlerde kullanılması da aslında yeni bir şey değildir. Her ne kadar biz dini motiflerin 'yeni' ya da 'modern' terörizmin ayırt edici yönlerinden biri olduğunu söylüyor olsak da aslında Rapoport'un da işaret ettiği gibi, tarihsel süreçte teröristlerin kendilerini ve 'haklı' davalarını dine dayandırdığı çok sayıda örnek bulunmaktadır. Farklı dini inanışlara mensup kimselerce terörizmin kullanımının belki de en erken örnekleri Yahudi Scarii ve Zealots örgütleridir. Hindu Haydutlar (Thugs) hareketi ya da Şii Haşhaşiler gibi oluşumlar aslında herhangi bir din ile terörizm arasında bir özdeşlik kurulamayacağını göstermesi bakımından erken ve önemli örneklerdir (bkz. Rapoport, 1984).

Günümüzde de bir biçimde terörizmle irtibatlandırılabilir yapıların tüm dinler içinden örnekleri bulunabilir. İsrail işgali altındaki bölgelerdeki bazı Yahudi yerleşimci grupların ya da iyilik ile kötülük arasında bir nihai savaş beklentisi içinde olan kimi milenyumcu Hristiyan tarikatların zaman zaman terörizme başvurdukları görülmüştür. Modern tarih boyunca birçok Hristiyan grup, örneğin Haçlı seferlerinde olduğu gibi, korkunç şiddet eylemleriyle karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki, günümüz dünyasında da örneğin Hristiyanlık ile irtibatlandırılabilir terör örgütleri bulunmaktadır³. Dini motivasyonlu terör kapsamında değerlendirebileceğimiz daha ilginç örnekler de bulunmaktadır. Örneğin Japonya'da faaliyet gösteren ve Hindu, Budist ve Hristiyan inancından temaları bir araya getiren Aum Shinrikyo, Tokyo Metrosu'na kimyasal saldırı düzenleyecek kadar ileri gitmiştir. Yine bu bağlamda Penjap'ta bir din devleti kurmak amacıyla hareket eden Sih'lerin oluşturduğu örgütler ya da Amerika'da 1950-60'lı yıllarda ırkçı bir Hristiyan kimliği oluşturmak için faaliyette bulunan Khu Klux Klan örgütü bu bakımdan ilginç örneklerdir (bkz. Weinberg and Eubank, 2006: 10-11; 93).

Bununla birlikte, bugünün dünyasında deneyimlediğimiz dini motivasyonlu terör örgütlerinin hemen tamamının İslami motiflerle hareket ettiği ve Müslüman dünyasında ortaya çıktıkları görülür. Ancak Esposito'nun (2015: 1071) da belirttiği üzere, bu durum 20. yy'ın sonlarından itibaren belirginlik kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde dini motivasyonlu hareketler, Arap milliyetçiliği ve sosyalizmi gibi fikirlerin yerini alarak, bölgedeki birincil ideolojiler haline gelmiştir. Dolayısıyla dini radikalizmin yükselişe geçmesi ile diğer radikal ideolojilerin düşüşü arasında bir bağ olduğu söylenebilir. Bu noktaya dikkat çeken Laqueur'e göre (Laqueur, 2005: 159) güncel radikal İslamcı eğilimlerdeki artış, diğer politik doktrinlerin düşüşe geçişinin yarattığı ve doldurulmayı bekleyen entelektüel ve ruhani bir boşluğun sonucudurlar. Batılı ideolojilerin başarısızlığının yanı sıra yerel yöneticilerden duyulan hoşnutsuzluklar, Arap-İsrail çatışması ve başta ABD olmak üzere

³ Bu gruplardan bazıları şu şekildedir: Uganda'daki Tanrı'nın Direniş Ordusu, Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Antibalaka, Hindistan'daki Tripura Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Negaland Ulusal Sosyalist Konseyi, Lübnan'daki Maruni Hristiyan militanları ve Kuzey İrlanda'daki IRA ve Protestan Orange Gönüllüleri (bkz. Rahimi, 2017).

Batılı ülkelerin buradaki İsrail yanlısı tutumları ya da modern devletin Arap dünyasında başarılı olamayacağına dair kanaat gibi çok sayıda politik faktörün bu yükselişe katkısı olmuştur. 1970'li yıllardan itibaren İslami hareketlerin siyasetteki etkilerinin giderek arttığı ve birçok ülkede İslam'ın, politik söylemin ve mobilizasyonun temel dili haline geldiği görülmektedir (Esposito, 2015: 1071-72).

Bu genel siyasal yönelimin bir yan ürünü olarak ortaya çıkan radikal unsurların politika yerine din ile irtibatlandırılarak ele alınması bu nedenle çok anlamlı değildir. Cronin'in de ifade ettiği gibi, bu tip terör hareketleri pekâlâ ilgili ülkelerdeki küreselleşme karşıtı bir mücadele ya da ulus sahibi olanlarla olmayanlar veya elitler ile imtiyazlı olmayanlar arasındaki mücadelenin yeni bir biçimi olarak da görülebilir. Yani 'dinci terör' olarak adlandırılan şey bir bakıma güç sahibi olanlar ile olmayanlar arasında süregelen modern politik mücadelenin bir uzantısıdır. Çünkü bakıldığında görülecektir ki, söz konusu terörist yapıların en azından ilan ettikleri temel hedefi ABD ve onun öncülüğündeki uluslararası sistemdir (Cronin, 2003: 35-38). Elbette ilgili yapıların örneğin tüm dünya Müslümanlarını hilafet bayrağı altında toplamak gibi muğlak, muhayyel ve gerçekleştirilmesi imkânsız hedefleri de bulunmaktadır. Ancak dini motiflerin bu tip hareketler içinde oynadığı rol, yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı üzere, büyük ölçüde ideolojiktir.

4. İSLAMİ MOTİFLİ TERÖR HAREKETLERİNDE İDEOLOJİ UNSURU

İslam dünyasında dini motivasyonlu terör hareketleri varlığı, tıpkı dünyanın geri kalanında olduğu gibi, geçmişi oldukça eskilere dayanan bir durumdur. Örneğin İslam dünyasında bilinen ilk siyasi-dini fırka olarak da nitelendirebileceğimiz Hariciler, terörü bir yöntem olarak uygulamaktan geri durmamışlardır. Buna mukabil var oldukları hemen her dönemde, hep marjinal bir hareket olarak kalmışlardır (Bulut, 2009: 42). Benzer bir şekilde, Selçuklu otoritesine karşı gelen Hassan Sabbah liderliğindeki radikal bir tarikat olan Haşhaşiler de bu bağlamda önemli bir örnektir. Öte yandan, İslam coğrafyası içinde 'ikinci' ya da 'üçüncü' dalga terör hareketlerinden itibaren ortaya çıkan çok sayıda seküler örgütün varlığı dikkat çekmektedir. Dini motivasyonlu terörizm kapsamda görülebilecek terör örgütlerinin İslam coğrafyasının hemen her yanını kuşatıp, yayılması ise ancak 1990'lardan sonra söz konusu olmuştur. Bu

dönemde, benzer ideolojik argümanlarla hareket eden çok sayıda radikal yapının ortaya çıktığı görülmüştür.

1970'lerin sonlarından bu döneme değin geçen süreçte radikal örgütler daha ziyade 'yerel' olanla ya da kendi milletleriyle ilgiliydiler. Yani 'yakın düşman' odaklı bu yapılar için Amerika ve Avrupa 'ikincil hedef' ya da 'uzak düşman' olarak görülmekteydi (Esposito, 2015: 1072). 1990'lı yıllar bu anlamda bir kırılma noktası olarak da kabul edilebilir. 2000'li yıllar ise söz konusu yapılar için adeta bir 'altın çağ' olmuştur. Ganor (2002) söz konusu örgütlerin yıkım kapasitelerine ve kitle imhasına dönük silahlara yönelmiş olmalarına bakarak, bu dönemi "post-modern terörizm" olarak adlandırmaktadır. Yeni dönemin ayırt edici yönü, dini ideoloji ve sembollerin terör örgütlerince yaygın bir biçimde kullanılıyor oluşudur. Çoğu İslami motiflerle hareket eden bu terör yapıları için belirleyici olan ideolojinin ise ortaya çıkışından beri bir İslami fırka olmaktan ziyade erken dönem din anlayışını muhafaza etmeye dönük bir yaklaşım ya da söylem olarak tanımlanabilecek Selefilik olduğu görülür (Kubat, 2004: 235).

Selefi düşünce ortaya çıkışından itibaren bir çeşit tepkisel hareket olup, kabile zihniyetini veya gelenekçi muhafazakâr dini söylemi yansıtmaktaydı. Selefiligi İslam'ın yayılmasıyla birlikte Müslümanlığı sonradan benimsemiş Arap olmayan unsurların din anlayışına karşı bir itiraz olarak da görmek mümkündür (Sancar, 2015: 24-25). Aslında Selefilğin tepkiselliğine ilişkin benzer bir tespiti bugün için yapmak da Zira söz konusu düşüncenin Batı'ya ya da daha doğru bir ifadeyle kendilerinden olmayan hemen herkese karşı düşmanca yaklaşmasını mümkün kılan bir tepkiselliğe sahip olduğu açıktır. Bu tepkisel ve dışlayıcı tutumu teologlar genellikle Selefi düşüncenin inanç ve imana ilişkin temel varsayımlarıyla irtibatlandırarak açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu konuyu tartışmayı teologlara bırakarak, Selefi düşüncenin radikalliğine ve dışlayıcılığına ilişkin temel tespitlere değinmeyi uygun görmekteyiz.

Bilindiği üzere İbn-i Teymiyye'nin başlatıcısı olduğu bu hareket, kabaca Mekke ve Medine dönemi din anlayışını, yani İslam'ın en saf şekliyle yaşandığını iddia ettikleri Asr-ı Saadet dönemini kendine referans olarak almaktadırlar. Bu dönem, aynı zamanda Hz. Peygamberin ve onun tarafından "en hayırlı nesiller olarak" tanımlanan (Büyükkara, 2004: 206) Sahabelerin, Tabiinlerin ve Tebe-i

Tabiinlerin yaşadığı zamanları kapsamaktadır. Hakikati geçmişte arayan bu romantik tarih anlayışı (Sancar, 2015: 25) aynı zamanda Selefilerin köktenci olarak kabul edilmelerinin temel nedenlerinden biridir. Bu yaklaşımın bir neticesi olarak Selefi düşünce, bir bakıma o çağdan sonra yaşanan her türlü gelişmeyi ve dolayısıyla bir noktadan sonra İslam medeniyetinin zaman içerisindeki tüm birikimini reddetme gibi bir yönelime sapmıştır. Bu haliyle Selefilik, Batı dünyasındaki anarşist akımların yaptığına benzer biçimde, İslam dünyasında bir yıkım yapmakta, anti-kültüralist⁴ bir teolojiyle tarihten kültüre, sanattan felsefeye değin hemen her alanda ağır bir tahribata yol açmaktadır (Evkuran, 2015: 75, 81).

Selefi düşüncenin radikalliğinde, daha en başından itibaren dışlayıcı bir öğretiyeye sahip olmasının payı büyüktür. Cennetle müjdelenmiş olan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın kendileri olduğunu düşünen selefiler, bunun bir sonucu olarak, kendilerinden olmayan hiç kimsenin cennete giremeyeceği iddiasındadırlar⁵. Oysa tarihsel süreçte neredeyse her mezhebin bu türden iddiaları olmuştur. Bunun bir neticesi olarak her fırka mensubunun diğerini gayri meşru ve hatta din dışı görmesi mümkün olabilmektedir (Esen, 2011: 99). Selefizm ise bunun en uç örneklerinden biridir. Selefiler için diğerleri, yani kendilerinden olmayan herkes sapıktır; diğer tüm görüş ve düşünceler hatalıdır. Bu subjektif mutlak hakikat iddiası, bir noktadan sonra yok edici bir kibre dönüşmektedir. Selefilerin ortaya çıktıkları ve güç buldukları her yerde müsamahasız ve müdahaleci olmalarının en önemli nedeni de budur (Sancar, 2015: 42-44)

⁴ Hayli politik bir düşünce biçimine sahip olan İbn-i Teymiyye, daha en başından itibaren din ile devlet arasında çok yakın bir ilişkinin varlığını öngörmesine karşın, kültür ile din arasında çok keskin bir ayrım yapmıştır (bkz. Esposito, 2002: 46)

⁵ Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat tartışmasının dayanağı olmakla birlikte, aynı zamanda tekfir müessesinin teolojik zeminini oluşturmak için de kullanılan ve Fırka-i Nâciye olarak da bilinen hadiste Hz. Peygamber, kendisinden sonra İslam dünyasının geleceğine ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber ümmetinin yetmişüç fırkaya ayrılacağını ve bunlardan biri hariç, hepsinin cehenneme gideceğini söylemektedir. Cennete gidecek olan fırka Peygamberin ve ashabının yolundan gidecek olanlardır. İşte bu fırka, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'dir (bkz. Esen, 2011: 98-99).

Selefi düşüncenin çok katı bir din yorumuna sahip olduğu da bilinmektedir. Toplumsal hayatın tüm boyutlarının din ile uyumlu olması gerektiğini iddia eden selefiler için ibadetler temel birer gösterge mahiyetindedirler. Amel, imanın bir parçası olarak görüldüğü için, eksik ibadet eden kimseler de günahkâr ve hatta kâfir olarak nitelendirilirler. Yani ibadet etmemek ya da eksik ibadet bir tekfir gerekçesi olabilmektedir. Dine ilişkin bu katı yorum, selefilerin inanç esaslarının kaynağına ilişkin yaklaşımlarında da kendini göstermektedir. Kur'an'ı ve sünneti esas alan bir yaklaşıma sahip olan Selefi düşünce, tıpkı Hariciler gibi, nasların (yani ayetlerin) zahiri anlamlarına odaklanır. Dolayısıyla nasların özellikle akıl yoluyla yorumlanması, tevil ya da tefsir edilmesi gibi çabalar bir bakıma bid'at kabul edilmektedir. Kur'an ve sünnette yer alan kelimeleri sözcük anlamlarıyla kabul etmeyip, yorumlamaya kalkmak da dolayısıyla dinden uzaklaşmaktır (Faraç, 2004: 99).

Nakledilen bilgiyi akledine üstün tutan ve akli nakledilenle sınırlayan katı imancı ve teslimiyetçi Selefi düşünce (Kazanç, 2010: 98) için din, Hz. Peygamber eliyle tamamlanmış ve beşerin tüm ihtiyaçları onun döneminde karşılanmıştır. Yani bir bakıma yapılması gereken yapılmış, söylenmesi gereken söylenmiştir. Bundan sonra yapılacak her yorum, dine ilave anlamına gelecektir. Bu nedenle örneğin kelimeler metoduna başvuranlar da tasavvuf ehli olanlar da yanlışa düşmüş kimselerdir. Selefi-Vehhabi düşünceye göre tasavvuf, kelam ve metafizik gibi ilimler küfür; mevlid, kandil, türbe gibi uygulamalar ise şirkdir (Demir: 2014: 9). Zira zahiri olan dışında, din içinde batını manalar aramak ya da örneğin çağın ihtiyaçları doğrultusunda dinde reform talep etmek gibi yönelimler Selefi düşünce için en önemli tekfir gerekçesidir (Esen, 2009: 63). Buradan da anlaşılacağı üzere selefiler Sufi geleneğe, tarikatlara ve hatta mezheplere de karşıdırlar. İslam dünyasının içine düştüğü tüm sıkıntıların sebebini, bu şekilde dinden uzaklaşmış olmasında gören Selefi düşünce için kurtuluşun yegâne yolu İslam'ın özüne dönmekten geçmektedir. Elbette kastedilen öz, Selefi düşüncenin İslam anlayışıdır. İslam teolojisinin, felsefesinin ve hatta tasavvufun yani hikmet ve irfanın yerini, böylelikle aslında radikal bir ideoloji olarak Selefilik almaktadır (Demir, 2014: 12).

Selefi düşüncenin en sorunlu olduğu alanlardan biri de cihad kavramını ele alış biçimidir. Bilindiği üzere İslami motiflerle hareket eden radikal örgütlerinin tamamı için cihad temel bir motivasyon

aracıdır (Yüceoğlu, 2004: 108). Allah yolunda savaşırken ölen veya öldüren kimselerin cennetle mükâfatlandırılacağına dair inanç, bu tip örgütlerde önemli bir psikolojik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanılacağı biçimi nedeniyle bir bakıma İslam dini ile terörizmin irtibatlandırılmasını da mümkün kılan cihad kavramı, özellikle Batı dünyasında maksadı sanki tüm dünyayı Müslüman yapmak olan bir 'kutsal savaş' biçiminde yorumlanmaktadır⁶. Ama asıl sorun Batı dünyasındaki bu imajdan ziyade, söz konusu örgütlerin uyguladıkları teröre meşruiyet sağlayacak şekilde bu kavramının içeriğini boşaltmaları ve kendi kutsal olmayan savaşlarını sürdürmek için cihad doktrinini gasp etmiş olmalarıdır. Yoksa cihadın bir din savaşı olmadığı ve farklı inanç mensuplarının katledilmesine cevaz vermediği zaten herkesin malumudur (Esposito, 2002: 65; Köse, 2007: 39).

Cihad kavramının politize hale getirilmesinde, Selefi düşüncenin öncüsü olan ve o dönem Arap coğrafyasını denetim altına almış olan Moğollara karşı halkı ayaklandırmak isteyen İbn-i Teymiyye'nin verdiği fetvayla⁷ bir ilk örnek oluşturduğu söylenebilir. Teymiyye, Bin Ladin de dâhil olmak üzere, kendinden sonra gelecek tüm radikallerin görüşlerini bu bakımdan etkilemiştir (Esposito, 2002: 45). Daha sonra, ama özellikle 1990'lı yıllarla birlikte, terör yapılarının

⁶ Aslında Esposito'nun (2002: 66-70) da işaret ettiği gibi Batı dünyasında İslam'ın bir kılıç dini olduğu ve Müslümanların inançlarını yaymak için şiddete başvurabileceklerine dair yaygın bir imaj söz konusudur. Fakat özellikle cihad kavramıyla ilişkili olan bu imaj, bir parça da ABD'nin onu kendi çıkar ve davranışları ile nasıl anlamlandırdığıyla alakalı olmuştur. Örneğin devrim sonrası dönem İran yönetiminin cihad çağrısı ve anlayışı bir tehdit iken, Afganistan direnişinde cihad Sovyetlere karşı bir müttefikti. Gerçekte cihad kavramına ilişkin İslam dünyası içindeki anlaşmazlıklar da öteden beri büyük ölçüde sosyal ve politik bağlamdan derin bir biçimde etkilene gelmiştir.

⁷ Bu fetvada Teymiyye, çoğu artık Müslüman olduğunu söyleyen İhlanlı yöneticilerine karşı harekete geçilmesini istemekteydi. Moğollar kelime-i şehadeti söylüyor, namaz ve diğer ibadetleri eda ediyor olsalar da bu onlarla savaşılmayacağı anlamına gelmez' diyen Teymiyye'ye göre Moğollar, tıpkı Hz. Ali ve Muaviye'ye isyan eden Haricilere benzemektedirler. Meşru devlete isyan ettikleri için Haricilerle nasıl savaşılmış ise şimdi de Moğollarla savaşılmalıdır. Onlara karşı savaşmak cihaddır ve bu davranış hac, oruç ya da diğer nafil ibadetlerden daha üstündür (Şahin, 2013: 618).

benzer adımlar attığı ve çok sayıda fetva yayınladıkları görülür. Örneğin Teymiyye'nin izinden giden Sudanlı Memduh Mahmut Selim, 1992 yılında günümüz terör yapıları için son derece kullanışlı bir fetva verecektir. Amerika'ya ve onun müttefiklerine karşı yürütülen mücadeleyi cihad olarak tanımlayan Selim, bu esnada ölecek kimseler için üzülmenin de gereksiz olduğunu söylemektedir. Çünkü ölen kimse eğer masum ise zaten cennete gidecektir. Yok, eğer değilse yeri cehennemdir. 1998'de Bin Ladin ve Zevahiri ikilisinin benzer bir fetvayı ortaklaşa verdikleri görülür. Bu fetvaya göre gücü yeten her Müslüman'ın, yapabildiği her yerde Amerikalılar ile onların müttefiklerinin öldürülmesi bir görevdir (Kadri, 2013: 153-155).

70

IJSI 10/1
Haziran/
June
2017

Anlaşılabileceği üzere, muhatap olduğumuz şey bir dinden ziyade, aslında onun radikal bir biçimde yorumlaması yoluyla oluşturulmuş bir ideolojidir. Wilkinson'un da belirttiği üzere, uluslararası nitelikteki her terör hareketi veya grubu kendini beslemek, motive etmek, meşrulaştırmak veya harekete geçirebilmek için hep bir aşırılıkçı ideolojiye ihtiyaç duymuştur (aktaran Smelser, 2007: 54). Bu perspektiften bakıldığında ideoloji, seküler olanlar da dâhil olmak üzere, bir terör örgütü için ne işlev görüyorsa aslında Selefi düşünce de günümüzde benzer bir işlev görmektedir. Her ne kadar kâfirler, putperestler, haçlılar, şehitler, kutsal savaşlar, kutsal topraklar ve İslam düşmanları gibi bir takım din çağrışımı referanslar kullanıyor olsalar da bu tip terör hareketleri özü itibarıyla hem geleneksel İslam'a hem de modern demokrasilere yönelmiş birer totaliteryan meydan okumadırlar. Terörün bu tipi, İslami gelenekler ve etiğe aykırı olduğu gibi, aynı zamanda fazlasıyla modern olan bir pratiktir (Boroumand ve Boroumand, 2005: 135-136).

SONUÇ

Terörizm hakkında yapılabilecek belki de en genel geçer tespit, her yerde görülebileceği, bireylerce, gruplarca ya da devletlerce kullanılabileceğidir. Dolayısıyla yeryüzünde hiçbir toplum, tüm mensuplarını terörizmden koruyabilecek durumda değildir. Öte yandan, görünür bir gelecekte terörizmin olmadığı bir dünya hayal etmek de pek mümkün görünmemektedir. Zira diğerlerine karşı şiddet kullanmaya eğilimli gruplar hep olmuştur ve ileride de olacaktır. Bu nedenle günümüzde olup bitene bakıp, sadece bugünkü tehdide odaklanmak doğru değildir. Dinci ya da radikal fanatizm bir gün mutlaka bitecektir ve gelecekte terörün bir başka biçimi onun

yerini alacaktır (Laqueur, 2005: 164). Terörizmin anlık görüntülerine odaklanmak belki onu anlamak ve ona dönük çözümler geliştirmek bakımından operasyonel manada faydalı olabilir. Fakat odak noktamız hep terörizmle mücadelenin kendisi olmalıdır. Bu bağlamda unutulmaması gereken şeylerden biri de terörizmin bir rakip değil, politik şiddetin özgün bir biçimi olduğudur. Dolayısıyla ortadan kaldırılması da sonu zaferle ya da barışla bitecek Clausewitçi anlamda politik bir hedef değildir (Joxe, 2003: 19). Unutulmamalıdır ki, kapsamlı bir olgunun semptomik bir bulgusu olarak görebileceğimiz Bin Ladin'in sahneden çekilmiş olması dini motivasyonlu terör tehdidin sonunu getirmemiştir (Esposito, 2002: 70).

Yarın karşımıza yeni bir yüzle çıkacağı kesin olan terörizmin, maalesef artık insanoğlunun alet çantasında bulunan bir araç halini aldığı ya da bir iş görme biçimi olarak 'öğrenilmiş' olduğu görülmektedir. Özellikle geçtiğimiz yüzyıl boyunca terörizm neredeyse kurumsallaşmıştır. Hobsbawm bu durumu I. Dünya Savaşı sonrası dönemde şiddetin genel anlamda yükselişe geçmiş olmasıyla açıklar. Savaş sonrası dönemde şiddet, patolojik bir şekilde yozlaşmış ve yaygınlaşmıştır. Bunun en temel nedeni ise hem ulusal hem de uluslararası alanda zafere ulaşmak ya da yenilgiden kaçınmak için her türlü aracın kullanımını meşru ve hatta zorunlu gören ideolojik inançtır. Böylelikle, geleneksel davranışları kısıtlayan frenler adeta boşalmıştır. Savaş sonrası dönemde iyice güç toplamış olan bu 'barbarlaşma' sürecinin bir yan ürünü olarak siyasal şiddette ve karşı-şiddette de özellikle 1960'lardan sonra büyük bir artış olmuştur. Günümüzde ise siyasal şiddet sistematik bir biçimde küresel çaplı bir nitelik kazanmıştır (Hobsbawm, 2008: 133-141).

Bugün İslam dünyasında şahit olduğumuz terör olaylarını da bu perspektiften ele almak gerekir. Terörü üreten ve uluslararası sistem ile politikanın yapısından kaynaklanan nedenleri görmemezlikten gelemeyiz. Hatırlanacağı üzere 1979-1989 Sovyet-Afgan Savaşı, cihadın küresel düzeye çıkarılması bakımından bir dönüm noktası olmuştu. Politik, dini ve etnik açıdan son derece heterojen olan bu ülkede, ortak bir düşman ve dolayısıyla misyon tanımını olanaklı kılan bu işgal girişimine karşı cihad bir esin kaynağı haline gelmişti. Fakat ortak düşmanın el birliğiyle yenilmesinin ardından beklenen olmamış, cihad bir politik ortaklık sağlayamadığı gibi, birleştirici bir ideolojik zemin de oluşturamamıştır. Ülke işgal sonrası dönemde etnik, kabilesel ve dini unsurlar arasındaki bir iç çatışmaya

sürüklenmiş ve bu da terör yapıları için elverişli bir ortam sağlamıştır (Esposito, 2002: 10-13). İşgal döneminde Afganistan'da olgunlaşan cihadist eğilimler 1990'lara gelindiğinde artık iyice militerleşip, radikalleşmiş ve tüm dünya çapında teröre yönelmişti. Özellikle Körfez Savaşı'ndan sonra diğer Selefi gruplardan da ayrışan cihadistlerin Ladin liderliğinde iyice aşırılıkçılığa savruldukları görülür. 11 Eylül ise bu grupların artık küresel bir tehdit haline geldiklerini göstermiştir. Bu dönemden itibaren İslam adına terörü ve şiddeti kullanan, küresel bir gündeme sahip olan ve küresel çapta hareket edebilen ağların ortaya çıktığı görülür (Büyükkara, 2004: 232; Esposito, 2015: 1072).

72

IJSI 10/1
Haziran/
June
2017

Bu süreçte Batı dünyasının kendi iç sorunlarının da önemli bir katkısı olduğu söylenebilir. Özellikle Fransa ve Belçika'da gerçekleşen terör saldırıların ardından Oliver Roy'un yapmış olduğu değerlendirmeler (bkz. Roy: 2015) bu açıdan önemli tespitler içermektedir. Roy, şahitlik ettiğimiz dini motivasyonlu terör saldırılarında aslında radikalleşmiş ve bir neden, bir etiket, büyük bir öykü arayan gençlerin ön planda olduğu gerçeğine işaret etmektedir. Haliyle ona göre bu da bir çeşit isyandır ve örneğin İŞİD'in ezilmesi, bunun sonunu getirmeyecektir. Dün El-Kaide, bugün İŞİD, yarın bir başkası olacaktır diyen Roy'a göre asıl sorun bu ülkelerdeki ikinci ya da üçüncü nesil göçmen gençlerin isyanıdır. Radikal İslami kesimleri suçlamak için kültüralist argümanlar geliştirip, medeniyetler çatışmasından bahsedenler de bu gerçeğin ayırında değildir. Zaten radikal dinci grupların 'medeniyetler çatışmasının' bir ürünü olduğunu söylemek de pek doğru olmayacaktır. Zira en kanlı çatışmalar Batılı devletler ile Müslüman gruplar veya devletlerarasında değil, Müslüman coğrafyanın kendi içinde yaşanmaktadır (Laqueur, 2005: 159).

Öte yandan Roy'a göre (2015), dinsel bir reform (İslam'ın cihad anlayışını da kapsayan) olmadıkça İslam'ın dünya ile bütünleşemeyeceğini iddia eden kesimler de 'üçüncü dünyacı' bir perspektif geliştirerek içinde bulunduğumuz durumu açıklamak için sömürgecilik meselesine ya da Filistin sorununa dönenler de aynı derecede hatalıdır. Çünkü sorun gerçekte "İslam'ın radikalleşmesi değil, radikalleşmenin İslamileşmesidir". Özellikle radikalleşmenin yaygın olduğu Fransa'daki ikinci kuşak göçmenlerin Roy'un bu analizinin temelini oluşturduğu görülmektedir. Ona göre ne ebeveynlerinin temsil ettiği 'geleneksel' ve 'yetersiz' kültürü seçen ne de 'nefret' simgesi haline getirdikleri Batı kültürünü benimseyen bu

kesimler, en nihayetinde kültür kavramını da reddedip, kendi başlarına kendilerini yeniden oluşturmayı mümkün kılan Selefilîğe yönelmektedirler. Çünkü Selefilik, sonradan İslam'ı seçen ya da İslam'ı yeniden keşfeden gençler için kuşaklar arası kopuşu, kültürel kopuşu ve nihayetinde siyasal kopuşu mümkün kılan bir düşünce biçimidir.

Roy'a göre (2015) burada artık nihilizm ve kibrin iç içe geçtiği güçlü bir yeni ben söz konusudur ve bu, içselleştirilmiş yoksunluğu gerekirse ölme ve öldürme yoluyla ortadan kaldıracaktır. O yüzden tıpkı Breivik gibi, bu teröristler de öldürürken soğukkanlıydılar. Bu haliyle söz konusu kesimler Müslüman toplumun radikalleşmesinin değil ama daha ziyade gençleri etkileyen bir kuşaklar arası isyanın ürünüdürler. Benzer bir tespiti, Amerika örneğinden hareketle Fareed Zakaria da yapmaktadır. Bürüksel ve Paris saldırılarının ardından Amerika'da yükselişe geçen 'İslami terör' tartışmalarına ve özellikle de Cumhuriyetçi iki adayın (Donald Trump ve Ted Cruz) Müslüman toplumu dini aşırılıkçılığa ve dolayısıyla terörizme yakınlıkla suçlayan kampanyalarına dikkat çeken Zakaria, bu saldırıları gerçekleştirenlerin aslında "dindar olmaktan önce radikal" olduklarını düşünmektedir. Ona göre günümüz teröristleri "radikalleşmiş dini aşırılıkçılar değil, dini aşırılıkçı olan radikallerdir". Roy'un yolundan giden Zakaria'ya göre "radikal İslam" demenin de terörizmi yenmekle bir ilgisi bulunmamaktadır (bkz. Zakaria, 2015).

Gerek Roy'un gerekse onun izinden giden Zakaria'nın yaptığı tespitler doğru ve yerindedir. Ancak her ikisi için de bir ölçek problemi olduğu söylenebilir. Her iki yazar da öncelikle kendi ülkelerine odaklanmış durumdadırlar. Dolayısıyla söz konusu tespitler ağırlıklı olarak Batı dünyasındaki radikalizmi açıklamak bakımından anlamlıdır. Elbette benzer argümanlar, örneğin Türkiye gibi öteden beri Müslüman çoğunluğun yaşadığı ve dolayısıyla İslami kültürün baskın olduğu ülkelerdeki bazı gençler için de ileri sürülebilir. Ama bilinmektedir ki, İslam coğrafyasındaki radikal yapılara mensup ve hatta bu örgütler bünyesinde üst düzey görevler icra eden birçok kimse aslında daha en başından beri yoğun bir İslami kültürle yetişmiş ve yoğrulmuştur. Dolayısıyla bu tip kimselerin naif bir biçimde aşırılıkçılığa yönelmiş radikaller olarak görülmesi doğru olmayacaktır. Örneğin Afganistan ve Pakistan'da küçük yaşta çocuklara yoğun bir dini ve askeri eğitim vererek onları militanlaştıran medreselerin varlığı herkesin malumudur. Dolayısıyla

İslam dünyasının öncelikle kendi içinde radikalizm ve dolayısıyla terörizmle mücadeleye yönelmesi gerekmektedir. Yani Zakaria'nın da dediği gibi (2015), yapılması gereken öncelikle radikalliğin temelini oluşturan ideoloji ile mücadeledir ve bu, ancak Müslümanlar tarafından yapılabilir. Tüm dünya uluslarını etkileyen bir tehdit haline gelmiş olan bu yapılarla mücadelede öncelikli görev, bizatihi Müslüman ülkelere düşmektedir. Batı dünyası ise bu mücadelede çatışmayı besleyen teolojik argümanlar üretmek yerine destekleyici bir rol üstlenmelidir. Batı dünyasının kendisinden beklenen bu kolaylaştırıcı rolü oynayıp oynayamayacağı ya da ne ölçüde oynayabileceği ise zamanla anlaşılacaktır. Bugünden söyleyebileceğimiz, çıkarlar ve çıkarlar arası çatışmalar nedeniyle her iki kesimin de üzerine düşeni gerçekleştirme konusunda istenilen düzeyin çok gerisinde kaldığıdır.

KAYNAKÇA

Bergesen, Albert J.; Lizardo, Omar (2004). "International Terrorism and the World-System". *Sociological Theory*, 22 (1), 38-52.

Boroumand, Ladan; Boroumand, Roya (2005). "Terror, Islam and Democracy". Hoge Jr., James F. and Gideon, Rose (eds.), *Understanding the War on Terror*, New York: Council on Foreign Relations, 134-153.

Bulut, Halil İbrahim (2009). "Dini Şiddetin Fikri Arka Planı Olarak Haricilik ve Günümüze Yansımaları". *Usûl: İslam Araştırmaları*, 11, 41-50.

Büyükkara, Mehmet Ali (2004). "11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suudi Selefiyye ve Cihadi Selefiyye". *Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 205-234.

Chomsky, Noam (2002). *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor*. İstanbul: Aram Yayınları.

Chomsky, Noam (1999). *Terör Ne? Terörist Kim?*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Cronin, Audrey Kurth (2003). "Behind the Curve: Globalization and International Terrorism". *International Security*, 27 (3), Winter, 30-58.

Demir, Hilmi (2014). *Selefilere ve Selefi Hareketi İşid Ne Kadar Sünnidir? 21. YY. Türkiye Enstitüsü Özel Rapor*. No 21. Ağustos.

Esen, Muammer (2011). "Tekfir Söyleminin Dinî ve İdeolojik Boyutları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (2), 97-110.

Esen, Muammer (2009). *Ehl-i Sünnet, Kavramın Oluşum ve Gelişim Süreci*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Esposito, John L., (2015). "Islam and Political Violence". *Religions*, 6, 1067-1081.

Esposito, John L., (2002). *Unholy War: Terror in the Name of Islam*. New York: Oxford Uni. Press.

Evkuran, Mehmet (2015). "Bir Kriz Teolojisi ve Toplumsal Hareket Olarak Selefizm". *İlahiyat Akademi Dergisi*, 1 (1-2), 71-90.

Faraç, Mehmet (2004). *İkiz Kuleler'den Galata'ya El Kaide Turka*. İstanbul: Günizi Yayıncılık.

Ganor, Boaz (2002). "Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?". *Police Practice and Research*, 3 (4), 287-304.

Heywood, Andrew (2013). *Küresel Siyaset*. (çev.) Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, İstanbul: Adres.

Hobsbawm, Eric (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. (çev.) Osman Akınbay, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Jenkis, Brain (1975). "International Terrorism: A Balance Sheet". *Survival*, July-August, 158-164.

Joxe, Alain (2003). *Kaos İmparatorluğu*. (çev.) Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kadri, Sadakat (2013). *Heaven on Earth: A Journey Through Shari'a Law*. London: Vintage Books.

Kazanç, Fethi Kerim (2010). "Selefiyye'nin Nass ve Metot Ekseninde Din Anlayışı ve Sonuçları". *Kelam Araştırmaları*, 8 (1), 93-121.

Korkmaz, Gürol (1999). *Terör ve Medya İlişkisi*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 1991-1.

Köse, Saffet (2007). "Cihad Şiddete Referans Olabilir mi?". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 9, 37-70

Kubat, Mehmet (2004). "Selefi Perspektifin Tarihselliği". *İslam Araştırmaları Dergisi*, 17 (3), 235-251.

Laqueur, Walter (2005). "Left, Right and Beyond: The Changing Face of Terror". Hoge Jr. James F and Gideon Rose (Ed.), *Understanding the War on Terror*, New York: Council on Foreign Relations, 154-164.

Laqueur, Walter (1997). *Terrorism*. Boston: Little Brown and Company.

Laqueur, Walter (1996). "Postmodern Terrorism". *Foreign Affairs*, 75 (2), 24-36.

Rapoport, David (2004) "The Four Waves of Modern Terrorism" Audrey Kurth Cronin and James M. Ludes (Ed.), *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*, Washington DC: Georgetown Uni. Press, 46-73.

Rapoport, David C., (1984). "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions". *The American Political Science Review*, 78 (3). September, 658-677.

Rahimi, Babak (2017). "The Religious Sources of Christian Terrorism", *The Huffington Post*. (01.27.2017).http://www.huffingtonpost.com/babak-rahimi/the-religious-sources-of-christian-terrorism_b_9066868.html.

Roy, Oliver (2015). "Cihadçılık Bir Kuşağa Özgü Nihilist Bir İsyandır". *Le Monde*. (24.11.2015). Hasan Bayrı (Çev.). <http://medyascope.tv/2015/12/06/olivier-roy-ctihadcilik-bir-kusaga-ozgu-nihilist-bir-isyandir/>

Sancar, Faruk (2015). "Selefizm Bir Mezhep mi Yoksa Bir Düşünme Tarzı mı? Selefi Düşüncenin Şifrelerine Dair Bir Değerlendirme". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15 (3), 21-49.

Smelser, Neil J., (2007). *The Faces of Terrorism: Social and Psychological Dimensions*. New Jersey: Princeton Uni. Press.

Şahin, Hanifi (2013). "İbn Teymiyye'nin Siyaset Anlayışı". *International Journal of Social Science*, 6 (3), 615-638.

Weinberg, Leonard, Eubank, William L., (2006). *What is Terrorism? The Roots of Terrorism*. New York: Chelsea House Publisher.

Wilkinson, Paul (1977). *Terrorism and the Liberal State*. London: The Macmillan Press.

Yayla, Atila (1990). "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve". *A.Ü. S.B.F. Dergisi*, 4 (1), 335-385.

Yönem, Ahmet (2013). "Şii-Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefiligi". *Mezhep Araştırmaları*, 6 (2), 195-222.

Yüceoğlu, Hikmet (2004). "Terör Kıskaçında Şehitlik Anlayışı", Çapan, Ergün (der.), *İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, İstanbul: Işık Yayınları.

Zakaria, Fareed (2016). "Today's New Terrorists Were Radical Before They Were Religious", *The Washington Post*. (31.03.2016). https://www.washingtonpost.com/opinions/todays-new-terrorists-were-radical-before-they-were-religious/2016/03/31/9cb8e916-f762-11e5-9804-537defcc3cf6_story.html?utm_term=.6ac9af175249

Zakaria, Fareed (2015). "Saying 'Radical Islam' Has Nothing to Do With Defeating Terrorism", *The Washington Post*. (17.12.2015). https://www.washingtonpost.com/opinions/saying-radical-islam-has-nothing-to-do-with-defeating-terrorism/2015/12/17/d47cc82c-a4f6-11e5-9c4e-be37f66848bb_story.html?utm_term=.d7bb99ec0f77

SUMMARY

Terrorism, which we often hear in our daily lives and which we all agree on the subject that it is one of the primary security threats of today's world, has not yet had any generally accepted definition. However, there is almost a complete consensus on the subject that a significant transformation has occurred in the nature of the terrorism in the post-Cold War era. In fact, it is widely known that terrorism, which has a very dynamic nature, takes its shape according to the social and political context in which it occurs in almost every period of time. Nevertheless, terrorism has emerged in a more powerful form than ever before and with a new face together with the 1990s. Unlike its past, terrorism now has its different motivations, various actors, and variant supporters.

78

IJSI 10/1
Haziran/
June
2017

Moreover, depending on the means and method used, there has been a significant increase in the destructive capacity of terrorism. The most prominent feature of this "new" or "modern" terrorism, which has become much more "deadly" than it was in the past, is its religious character. In fact, religiously motivated terrorism is not something new in terms of human history, nor it is a phenomenon to be linked to a particular single religion. However, we have to admit that the Islamic motifs are in the forefront of religiously motivated terrorist movements we have witnessed and that almost all of these kinds of movements rise within the Islamic geography. Nevertheless, it should be immediately noted that an effort to explain this situation with theological arguments or to find the source of violence within the religion is a waste of time. It is because not only Islam but any other religion or belief system praises an evil deed such as terrorism.

It is perhaps much more useful to focus on the nature of terrorism instead of this effort which does nothing more than feeding dangerous ideas such as clash of civilization or Islamophobia. Then, whatever form terrorism has, fighting against terrorism should be our primary goal. The fact that religious motifs are in the forefront here does not change the political nature of the phenomenon, which we deal with. Moreover, the function of religion here is not much different from that of any other radical ideology. It should be noted that religiously motivated terrorist movements, which are being tried to be defined through misguided concepts such as "Islamic terror", are largely based on radical thoughts which depend on the rigid and exclusivist interpretation of the religion rather than on the religion itself. In this respect, it can be argued that Salafism constitutes an ideological common ground for many of the organizations mentioned.

Starting to rise especially after the end of Cold War, Salafism thought faces us with a strange ideological formulation in which it also includes religious components in order to enable and justify radicalism and violence. Having

this form, Salafism also functions as a network for the terrorist organizations operating at global level. It can also be said that Salafis, who are hard-liners on the subjects such as religion and belief and who exclude almost everyone who are not like themselves, have been emptied out the two basic concepts, declaring as heretic and jihad. These concepts, which are virtually seized by the mentioned groups in order to enable terrorism and violence, have become the means of linking Islam with terrorism by some people. The concepts of jihadist or monotheistic terrorism are also derived from here.

Salafi thought and the elements of terror nourished from it do not only inflict harm on the Western modern democracies but at the same time they perhaps inflict even more harm on the Islamic world. Moreover, this type of terrorism is against the Islamic traditions and ethics and at the same time it is an extremely modern practice. Then again, for the Islamic world, there is a threat coming from inside rather than coming from outside. Thus, the fight against this radicalism in question must be carried out primarily and largely by Muslims. Whatever appearance it has, terrorism is of course a threat to all the nations of the world. Therefore, terrorism poses as a real enemy before us, which should be eliminated in a total cooperation. It is hard to imagine a world without terrorism at least in the foreseeable future. The reason for this is that there have been always groups, which tend to use violence against others throughout the history.

Although we are today faced with a wave of religious terrorism having the Islamic motifs in the forefront, there is a possibility that terrorism may be appear before us in many other forms depending on the changes to occur in the international politics and in the international system, just as it was the case in the past. Religious or radical fanaticism will surely end one day, but it is also clear that another form of terrorism will take its place. For this reason, in the operational sense, focusing on the instantaneous view of terrorism may be useful in order to maybe understand terrorism and to generate solutions towards it. However, our focal point should always be the fight against terrorism. One of the factors which should not be forgotten within this context is the fact that terrorism is not a rival but is a unique form of political violence. In most cases, violence is also suppressed through the methods which themselves contain some level of violence. Therefore, in order not to create a vicious circle of violence, the fight against terrorism, especially against religiously motivated terrorism must be carried out delicately. Our experiences in the post-9/11 period show that we, as the nations of the world, cannot come through the test in this regard with flying colors.

